

JANKOVICH JÓZSEF:

A LEHOCZKY-MÚZEUM HONFOGLALÁSKÖRI
LELETEIRŐL.*I. A második beregszászi lovagsír.*

A beregmegyei honfoglaláskori emlékek közül, melyek a Vereckei-szoroson és a Latorca folyó völgyén át a Felső-Tisza mellékére előrenyomult magyarság útvonalát jelzik, a szakirodalomban még ezideig nem szerepelt a második beregszászi lovassír. A sír egész leletanyaga vagy két tucat teljesen egyforma szíjveret kivételével, mely a találók kezén elkallódott, a munkácsi Lehoczky-múzeumba került. Az alábbiakban közlöm a sírlelet előkerülésének körülményeit és anyagának leírását.

Beregszász város kishegyi kőbányájában a munkások 1933. évi augusztus hó 9-én egy csontvázas sírra bukkantak. A munkavezető azonnal jelentést tett róla a városi hatóságnak, ahonnan azt az utasítást kapta, hogy a sír helyén a munkát további intézkedésig szüntesse be. A város azután jelentést tett a leletről az orsz. hivatalnak Ungvárra, az pedig engem bízott meg a lelet átvételével a Lehoczky-múzeum számára. De mire ezek az értesítések megjárták a hivatalos utat s augusztus 21-én a hely színére kiszállhattam, akkorára a munkások a sírt, mely őket akkordmunkájuk folytatásában gátolta, felbontották, a benne talált tárgyakat az el nem mállott csontokkal együtt kiszedték és zsákba csomagolva a városházára elküldték. Már csak a felbontott sír körvonalait láthattam. Szerencsére a sír felbontásakor elég óvatosan jártak el és megfigyelték elrendezését, úgyhogy bemondásuk alapján sikerült az összes leletkörülményeket megnyugtatóan tisztázni.

A sír a kőréteget fedő, helyenkint 2—3 m. vastag agyagtalajba volt beásva 250 cm. mélyen; terjedelme szélességben kb. 150, hosszúságban pedig 260 cm.-t tett ki. A csontváz hanyatt, kinyújtott helyzetben, a puszta földön, fejjel nyugatnak feküdt. Arccal délkeletnek lehetett fordítva, mert a munkavezető bemondása szerint az agykoponya felül volt, az arcrész és az állkapocs pedig alul.

A csontváz körül és alatta elkorhadt famaradványnak (koporsónak) semmi nyoma nem volt; ez különösképen feltűnt a munkásoknak.

A csontváz mellett jobbra feküdt egy kard, a lábaknál a ló fejcsontjai s köztük egy zablának a fele. A kard és a ló fejcsontjai között két kengyel volt elhelyezve. A csontváz baloldalán, közel a fejhez, három vas nyílhegy feküdt s lennebb vasdarabkák, valószínűleg a tegez vasalásának maradványai. A lábaknál baloldalt voltak a ló lábesontjai. A csontváz alsó részén elszórva kis szíjveretek találtattak; ezeket a munkások, abban a hiszemben, hogy aranygombok, szétkapkodták és a városban amatőr régiséggyűtőknek jó pénzért eladogatták. Csak négyet tudtam belőlük a helyszínen a munkásoktól összeszedni, pedig a munkavezető szerint volt belőlük vagy 30 darab.

A sírban talált tárgyak leírása a következő:

1. Szablya (*XIV. tábla 1*) majdnem egyenes pengével, hegye letörött; alsó harmadában a kétoldalú élesítés nyomai a rozsdásodás ellenére is láthatók. A penge tövénél 3.4 cm. széles s mostani hossza 73.3 cm. A keresztvas 8 cm. hosszú; karjai könnyedén lefelé hajlanak és lapított gömbökben végződnek, melyek eredetileg díszítve lehettek (*XXVII. tábla 1*). A keresztvas lemeze a középén, fent és lent kissé kicsúcsosodik s lapján gyenge dudorodás van. A markolatvas tövénél szögben megtörve a vágó él felé előrehajlik és lemezéből alsó harmadában fejcszeg áll ki, mely a markolatlemezt erősítette. A markolatvas hossza 7.8 cm. A pengén több helyen az elkorhadt fahüvely maradványai láthatók.

2. Két ezüsttel tausirozott vaskengyel (*XXIV. tábla 14—15, XXV—XXVI. tábla 1—2*). Az egyiknek a felső füles része hiányzik: Az ép példány 18.6 cm. magas 14.7 cm. széles. A csonka kengyel 15 cm. magas és ugyanolyan széles, mint az előbbi. Talp lapjuk több helyen kiesorbult s a középén 3.5 cm. széles lehetett; alul, a középén végigfutó, bordával van megerősítve és a szárak felé ívesen keskenyedik. A szárak 1.5—1.7 cm. széles négyélű pántok s ott, ahol a talpból kiemelkednek, az ép példánynál körded, a csonkánál pedig ferdeszögbe futó kihajlás, jelzi a talp és a szárak összeérését. A szárak külső széle felfelé gyengén ívelt. — Az ép példányon a fül 1×1.8 cm. hosszúnégyszögű nyílás, melynek lemeze oldalt egy-egy s fent két félköríves kihajlással van díszítve. — A szárak lapján, az egyik oldalon, a középén, 1 cm. széles tausirozott ezüst szalag fut, melyből mandula alakú díszek domborodnak ki; ezeknek az aranyozása tönkrement.

3. Három vas nyílhegy (XXIV. tábla 2, 4—5). Az egyik rhombikus; egész hossza 9.5 cm., ebből magára a lemezre 7, a szárra pedig 2.5 cm. esik. A szárnyak fent csúcsban végződnek s lefelé megtörés nélkül mennek át a nyélbe. A második nyílhegy deltoid formájú. A lemez közepén, a hossz tengely irányában, gerincszerű vastagodás mutatkozik. A lemez hossza 6.5 cm., a peceké 2 cm. A harmadik nyílhegy véső formájú; 13.5 cm. hosszú s közepén 1 cm. széles lemezből áll, mely a végek felé egyenletesen keskenyedve, fent hegyben, lent pedig tompa fokkal végződik. Az utolsó harmadrész felső felén farostmaradványok mutatják, hogy ezzel a véggel favesszőbe volt illesztve.

4. Vaspánt a tegez vasalásából, kiugró füllel a szíj áthúzására; 11.5 cm. hosszú és 0.7 cm. széles vékony vaslemezéből készült (XXIV. tábla 3).

5. Horgos pánt (XXIV. tábla 8) a tegez vasalásából; 5.5 cm. hosszú, ívesen meghajlott vékony lemezke, melynek közepén 2 cm. hosszú horogszerű lemez a szíjkarika beakasztására. A pántlemez közepén kis szeglyuk van.

6. Szíjcsat lószerszámból; trapéz alakú, íves sarkokkal, alul lapos, felül domború, nyelve hiányzik. Átmérője 5 és 3.5 cm. (XXIV. tábla 7).

7. Ugyanolyan szíjcsatnak keskenyebb része felöli $\frac{1}{3}$ része (XXIV. tábla 6).

8. Egy csikózábla fele oldalkarikával és a kantárszíj behúzására szolgáló hossznegyszögű keret. A 8.5 cm. hosszú rúd négyélű tagból készült és szemformára behajtvva, befogja a négyélű oldalkarikát, melynek átmérője 5 cm. (XXIV. tábla 13).

9. Szíjveretek fehér fémből (négy darab). Alakja ötszögű ívelt oldalakkal és ferdén lemetszett szegéllyel. Az egyik sarok hegyes, a többin félkörű kihajlás van. Felületük síma, domború, közepén tojásdad bemélyedéssel, mely aranyozva van. A homorú hátlapon két szögecs áll ki (XXIV. tábla 9—12, XXV. tábla 3—6).

Az emberi csontvázból meglehetősen épségben maradt az agykoponya, míg az arekoponya csontjaiból csak az állkapocs egy része van meg a fogak felső, zománcos részével. A többi kiszedett csont: a karesontok darabjai, bordarészek, néhány csigolya, továbbá a síp- és combcsontok.

A ló fej- és lábcsontrajai sokkal jobb és szilárdabb állapotban vannak, mint az emberi csontok, úgyhogy egymásmellett látva őket, alig hinné az ember, hogy egykorúak s ugyanazon sírnak a maradványai.

Végül nem lesz érdektelen megemlítenem, hogy az első beregszászi lovassír, melynek a másodiknál jóval gazdagabb leletanyaga a Nemzeti Múzeumban van elhelyezve, 1890. év tavaszán szintén a kishegyi kőbányában került elő és szintén a közetet fedő agyagrétegbe volt beásva.¹ A két sírhely között lévő távolság, amint azt a helyszíni szemle alkalmával megállapítani próbáltam, légvonalban kb. 30 m. lehetett É—D. irányban. Nem látszik valószínűtlennek az a feltevés, melynek már LEHOCZKY is kifejezést adott, midőn az első sírt ismertette, hogy itt a borsovai vár megívásánál elesett két előkelő magyar vitéz volt eltemetve. Borsova vára ugyanis a sírok helyétől délkeletre, mintegy 7.5 km.-re feküdt, s azt, Anonymus szerint, Árpád hadai 903-ban, három napi ostrom után, rohammal vették be.

II. A vezérszállási magyar kard.

A beregmegyei Vezérszállás (Pudpolóc) község határában emelkedő Kicsera-hegy lejtőjén, 1896. év júliusában, egy ruszin földműves burgonyakapálás közben egy vaskardot talált. A kardot LEHOCZKY TIVADAR megszerezte gyűjteménye számára, de — úgy látszik, hogy előkerülésének közelebbi körülményeiről nem tudott pontosabb adatokat kapni, mert régészeti jegyzeteiben csupán a fentiek megemlítésére szorítkozik.

A vezérszállási kard (XXIV. tábla 16), mely korához mérten szokatlanul jól van fenntartva, hasonlít az egyik tinódi kardhoz. Egészben 89 cm. hosszú; ebből 7.5 cm. esik a vágóél felé gyengén hajló markolatlemezre, a többi pedig a hegye felé lassan görbülő és alsó negyedében kétélű pengére. A penge legnagyobb szélessége 3 cm. A keresztvas 10.5 cm. hosszú, a közepén 2.5 cm. széles rhombus idomú pálcátag, hegyesedő végekkel. A keresztvas nincs odaerősítve a pengéhez. A markolatlemezen két szegnek a nyoma észlelhető.

III. Csüngős ezüsthülbevaló.

LEHOCZKY feljegyzése szerint a hülbevaló Ungvár vidékéről került a gyűjteményébe. Lelőhelye közelebből nincs megjelölve. A 2.5 cm. átmérőjű hengeres sodronyból készült karika felső része síma, alsó hajlásán jobbra és balra két-két, alul és felül sodronykarikával bekeretelt gyöngyös gyűrűcske ül. Közepén lent 2.4 cm.

¹ Lehoczky, Arch. Ért. 1900. 398—402. és Hampel, *Ujabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről*. Budapest, 1907. 2—3. t.

hosszú, több tagozatú csüngő van. Felső részét apró gyöngyözött karikák díszítik; ezek alatt van nagyobb gyöngy, körben elhelyezve. Közepe lapított gömb, apró gyöngyöcskékkal behintve. Alul 3 nagyobb gyöngy van körben elhelyezve és alattuk még egy nagyobb gyöngy. Súlya 7 gr. (XXVII. tábla 2).

IV. A salamoni sár patkójáról.

A salamoni sírleletet 1875-ben, a sátoraljaújhely-csapi vasútvonal építésénél, találták. A leletanyag el nem kallódott része az ungvári gimnázium régiségtárában volt elhelyezve, ahonnan 1928-ban a munkácsi Lehoczky-múzeumba került. A leletet SZÁRAZ ANTAL 1896-ban az Arch. Értesítőben ismertette s tárgyait két táblán bemutatta. Az ismertetés annyiban hiányos, hogy nem történik benne említés a sírlelet lópatkóiról. SZÁRAZ ANTAL ugyanis, a lelet körülményeire vonatkozólag, kénytelen volt csupán SZIEBER ANTAL, az egykori ungvári gimn. igazgató s későbbi kassai tanker. főigazgatónak, mint a lelet megmentőjének, szükszavú közlésére szorítkozni. Minthogy az akkoriban még Ungváron őrzött lelet-tárgyak között nem volt lópatkó, nem is szerezhett tudomást arról, hogy a leletben csakugyan volt két vas lópatkó, de ezeket KOMERS KÁROLY, salamoni gazdatiszt szerezte meg magának a találó munkásoktól. KOMERS az egyik patkót 1898-ban LEHOCZKY-nak ajándékozta, aki erről említést tesz „*Adatok hazánk archaeológiaiához*“ c. munkájában (II. kt. 87. o.). Később KOMERS Munkácsra jött lakni és a salamoni lópatkóra vonatkozó adatokat, a múzeum részére, külön, írásba foglalt nyilatkozatában is megerősítette; ez alkalommal megemlítette azt is, hogy a második patkót egy bécsi katonatisztnak ajándékozta.

A keleti formájú, lemezszerű, salamoni lópatkó egyik vége valószínűleg kissé csonka, a másik végén 1.5 cm.-nyi felhajló hegyes kampó áll ki. Lemeze fent, a hajlásnál, 4.2 cm. széles és a végek felé keskenyedik. Külső szélén, mindkét oldalán, 3—3 szeglyuk van. A patkó hossza 11.5 cm., szélessége a középén 10 cm. és a végeknél 7.5 cm. Súlya 175 gr. (XXVII. tábla 3).

Minthogy a magyar lovassírokban a lópatkók előfordulása nagyon ritka, a salamoni patkó különösebb figyelmet érdemel (vö. AHung. XVII. 2. fejezet).

A patkó közzétételével kapcsolatban a leletben lévő kétélű kardról készült fényképfelvételt is közlök (XIV. tábla 17). Eddigi leleteink közül ugyanis Magyarország területéről ez a kétélű kardok legkeletibb példánya.